

Dinsdag 2 november 2021

TivoliVredenburg – Hertz – 20.00 uur

(Vriendelijk verzoek: wilt u uw telefoon het zwijgen opleggen?)

BRENTANO

STRING QUARTET

Mark Steinberg viool

Serena Canin viool

Misha Amory altviool

Nina Maria Lee cello

John Cage 1912-1992

uit: String quartet in four parts

Quietly Flowing Along

Igor Stravinsky 1882-1971

Concertino

John Cage

uit: String quartet in four parts

Quodlibet

Guillaume de Machaut 1300-1377

Motet: *Quant en moy*

Amy Lowell 1874-1925

Reading 'Stravinsky Three Pieces, *Grotesques* for string quartet' - Movement I

Igor Stravinsky

Drie stukken voor strijkkwartet (1914) - I

Dmitri Sjostakovitsj 1906-1975

Polka (1931)

Amy Lowell

Reading 'Stravinsky Three Pieces, *Grotesques* for string quartet' - Movement II

Igor Stravinsky

Drie stukken voor strijkkwartet (1914) - II

Giuseppe Verdi 1813-1901

Ave Maria (1880)

Amy Lowell

Reading 'Stravinsky Three Pieces, *Grotesques* for string quartet' - Movement III

Igor Stravinsky

Drie Stukken voor strijkkwartet (1914) - III

Anthem: *The Dove Descending Breaks the Air*

Pauze

Carlo Gesualdo di Venosa 1566-1613

Drie madrigalen

Asciugate i begli occhi (arrangement Mark Steinberg)

Ma tu, cagion di quella (arrangement Mark Steinberg)

Beltà poi che t'assenti (arrangement Bruce Adolphe)

Ludwig van Beethoven 1770-1827

Strijkkwartet nr. 16 in F opus 135

Allegro

Vivace

Lento assai, cantante e tranquillo

Grave, ma non troppo tratto - Allegro

Rondom Stravinsky

Het programma van het Brentano String Quartet ontvouwt zich tot een spannend muzikaal mozaïek ofwel 'kaleidoscopische collage', waarin een van de grootste en invloedrijkste componisten van de twintigste eeuw centraal staat: Igor Stravinsky. Naast strijkkwartetten van Stravinsky staan werken van componisten - bijvoorbeeld Guillaume de Machaut en Carlo Gesualdo - die in het creatieve leven van de Rus een rol gespeeld hebben. Evenals strijkkwartetten van componisten voor wie omgekeerd Stravinsky een inspiratiebron is geweest, namelijk John Cage en Dmitri Sjostakovitsj.

Op de keper beschouwd heeft Stravinsky zich, net als veel componisten van de twintigste eeuw, zelden met het toentertijd al ietwat uit de mode geraakte genre van het strijkkwartet bezighouden.

'Een goede componist imiteert niet, hij steelt'

Begin vorige eeuw veranderde de wereld radicaal. De Russische componist maakte in het bruisende Parijs furore met spraakmakende balletmuziek als *Le Sacre du printemps*, choqueerde met dissonante klanken en uitdagende ritmes. De oude modale klankwereld van de Middeleeuwen, de Renaissance en de Russische volksmuziek trok hem meer dan de smachtende septiemakkoorden van de romantische negentiende eeuw.

Ook door de barokmuziek liet Stravinsky zich inspireren, zoals in zijn op melodieën van Giovanni Pergolesi gebaseerde ballet *Pulcinella* uit 1919-20. De zoektocht naar nieuwe klanken begeleidde Stravinsky zijn leven lang. Tot aan zijn dood in 1971 in New York bleef hij zijn leus getrouw: 'Een goede componist imiteert niet, hij steelt.' Stravinsky heeft veel gezichten. Het Brentano String Quartet volgt zijn spoor en schetst een portret.

Groteske trekken, grimassen en bizarre bewegingen

Stravinsky's *Three Pieces for String quartet* uit 1914 vertonen alle kenmerken van de vroege rebelse 'Russische' Stravinsky. Ze hebben hetzelfde brutale, provocerende karakter als bijvoorbeeld zijn in deze tijd ontstane en op een archaisch ritueel gebaseerde ballet *Le Sacre du Printemps*. Het strijkkwartet – Stravinsky koos aanvankelijk voor de titel 'Grotesques' – is geïnspireerd door de bizarre bewegingen en grimassen van een clown. De componist later (1959): 'In 1914 heb ik in Londen Little Tich gezien. Ik was zeer onder de indruk van zijn bewegingen. De kunst van deze grote clown, zijn stuiptrekkingen, op en neer, hebben het ritme en de humor van de muziek beïnvloed.'

In het concert van vandaag klinken de *Three Pieces* verdeeld over het hele programma en worden voorafgegaan door op tape voorgedragen gedichten van de Amerikaanse dichteres Amy Lowell (1874-1925). Daarin heeft zij haar indrukken van een uitvoering van het strijkkwartet in 1915 in Amerika gevangen.

Groteske trekken vertoont ook Stravinsky's in 1920 ontstane *Concertino*. Polymetrische figuraties en jazzachtige syncope ritmes benadrukken het ironisch-satirische karakter van het werk. Dit groteske karakter zou Stravinsky zo'n dertig jaar later in zijn kleurrijke bezetting voor twaalf instrumenten nog op de spits drijven.

Het anthem *The Dove Descending Breaks the Airs* afkomstig uit een veel latere scheppingsperiode (1962) en is oorspronkelijk een compositie voor koor a capella op een tekst van de Amerikaanse dichter T.S. Eliot (1888-1965), waarin het wonder van Pinksteren wordt beschreven. Dit 'anthem', vanavond uitgevoerd in een versie voor strijkers, verradert de invloed van Gesualdo en de Engelse koortraditie van Renaissance en Barok, van Byrd tot en met Purcell.

Muziek van een zonderlinge edelman en asceet

Stravinsky's interesse voor de muziek van Carlo Gesualdo, Principe di Venosa gold de eigenaardige chromatische, deels wrange harmonieën waarmee de werken van deze Renaissance-componist doorspekt zijn. Zonder Stravinsky was de koormuziek van de Napolitaanse edelman, zonderling, vrome asceet en kluizenaar misschien in de vergetelheid geraakt. Stravinsky heeft in 1960 van drie van Gesualdo's madrigalen een orkestversie gemaakt. Onder de titel *Monumentum pro Gesualdo di Venosa* werden ze, naar aanleiding van Gesualdo's 400ste geboortedag, in 1960 tijdens de Biennale te Venetië in première gebracht. De wereldlijke madrigalen *Asciugate i begli occhi*, *Ma tu*, *Cagion di quella* en *Beltà poi che t'assenti* worden door het Brentano String Quartet in bewerkingen voor strijkkwartet voorgedragen.

Harmonische wrijvingen en hoofse lyriek

Harmonische wrijvingen komen ook voor in het driestemmige motet *Quant en moy/Amour et biauté/Amara valde* van de laatmiddeleeuwse componist en vertegenwoordiger van de hoofse liefdeslyriek Guillaume de Machaut. Ze weerspiegelen de tegenstrijdige en soms 'zeer bittere' ('amara valde') gevoelens van een minnaar. Stravinsky's link met Giuseppe Verdi's Ave Maria (uit *Quattro pezzi sacri* -1889) zit in het gegeven dat de samenklanken van het werk gestoeld zijn op een geharmoniseerde 'raadselachtige' chromatische toonladder, een 'scala enigmatica armonizzata'. Ofschoon Verdi's werk uiteindelijk zeer tonaal, welluidend klinkt, heeft de abstracte aanpak van de Italiaanse componist Stravinsky gefascineerd.

Invloeden op tijdgenoten

In het programma ingevlochten zijn werken van John Cage – *Quietly Flowing Along* en *Quodlibet* uit 'String Quartet in Four Pieces' (1950), alsmede Dmitri Sjostakovitsj' clowneske *Polka* uit 1931, in een eigen bewerking voor strijkkwartet en afkomstig uit het ballet 'The Golden Age' uit 1927-30. Deze kunnen worden beschouwd als muzikale getuigenissen van Stravinsky's invloed op contemporaine componisten. Wat betreft Cages uitdagende en modernistische werk legt het Brentano kwartet een verband met Stravinsky's *Concertino*: 'Stravinsky's Concertino keeps quirky company with two movements of Cage which share with it some musical DNA'.

Beethoven, die andere spelbreker met de traditie

Het concert van het Brentano String Quartet sluit af met Ludwig van Beethovens laatste Strijkkwartet opus 135. Net als alle late werken van Beethoven stelde deze onconventionele en in veel opzichten met de klassieke traditie brekende compositie de tijdgenoten en ook nakomende generaties voor raadsels. Het is een beknopt, overwegend goedgemutst en humorvol werk. Het slotdeel 'Ein schwer gefasster Ent

schluss' is melodisch en ritmisch gemodelleerd naar de woorden: 'Muss es sein? Es muss sein!' Een banale vraag en een evenzo banaal antwoord – alsof de oude Beethoven de mensheid niet meer geheel serieus neemt en ons vanuit hogere regionen toezwaait. Het Brentano kwartet in een toelichting: 'Beethovens final string quartet opus 135 is arguably the closest of the Beethoven quartets to Stravinsky's mosaic-like textures and utterly clear textures, with a notable pre-echo of the Three Pieces in the quartets scherzo.'

Christiane Schima

Amy Lowell: Stravinsky's Three Pieces 'Grotesques', for String Quartet

First Movement

*Thin-voiced, nasal pipes
Drawing sound out and out
Until it is a screeching thread,
Sharp and cutting, sharp and cutting,
It hurts.
Whee-e-e!*

*Bump! Bump! Tong-ti-bump!
There are drums here,
Banging,
And wooden shoes beating the round, grey stones
Of the market-place.
Whee-e-e!*

*Sabots slapping the worn, old stones,
And a shaking and cracking of dancing bones.
Clumsy and hard they are,
And uneven,
Losing half a beat
Because the stones are slippery.
Bump-e-ty-tong! Whee-e-e! Tong!*

*The thin Spring leaves
Shake to the banging of shoes.
Shoes beat, slap,
Shuffle, rap,
And the nasal pipes squeal with their pigs' voices,
Little pigs' voices
Weaving among the dancers,
A fine white thread
Linking up the dancers.
Bang! Bump! Tong!*

*Petticoats,
Stockings,
Sabots,*

*Delirium flapping its thigh-bones.
Red, blue, yellow,
Drunkenness steaming in colours;
Red, yellow, blue,
Colours and flesh weaving together,
In and out, with the dance,
Coarse stuffs and hot flesh weaving together.
Pigs' cries white and tenuous,
White and painful,
White and –
Bump!
Tong!*

Second Movement

*Pale violin music whiffs across the moon,
A pale smoke of violin music blows over the moon,
Cherry petals fall and flutter,
And the white Pierrot,
Wreathed in the smoke of the violins,
Splashed with cherry petals falling, falling,
Claws a grave for himself in the fresh earth
With his finger-nails.*

Third Movement

*An organ growls in the heavy roof-groins of a church,
It wheezes and coughs.
The nave is blue with incense,
Writhing, twisting,
Snaking over the heads of the chanting priests.*

*Requiem aeternam dona ei, Domine;
The priests whine their bastard Latin
And the censers swing and click.
The priests walk endlessly
Round and round,
Droning their Latin
Off the key.*

*The organ crashes out in a flaring chord,
And the priests hitch their chant up half a tone.
Dies illa, dies irae,
Calamitatis et miseriae,
Dies magna et amara valde.*

*A wind rattles the leaded windows.
The little pear-shaped candle flames leap and flutter,
Dies illa, dies irae;
The swaying smoke drifts over the altar,
Calamitatis et miseriae;
The shuffling priests sprinkle holy water,
Dies magna et amara valde.*

*And there is a stark stillness in the midst of them
Stretched upon a bier.
His ears are stone to the organ,
His eyes are flint to the candles,
His body is ice to the water.*

*Chant, priests,
Whine, shuffle, genuflect,
He will always be as rigid as he is now
Until he crumbles away in a dust heap.
Lacrymosa dies illa,
Qua resurget ex favilla
Judicandus homo reus.
Above the grey pillars the roof is in darkness.*

Brentano String Quartet

Het Brentano Kwartet werd in het leven geroepen in 1992, door vier studenten van de Juilliard School of Music in New York. Zij vernoemden hun ensemble naar Antonie Brentano, de vermoedelijke 'onsterfelijke geliefde' van Ludwig van Beethoven.

Het kwartet wist al snel de aandacht op zich te vestigen met het winnen van een aantal prijzen, waaronder de Cleveland Quartet Award en de Naumburg Chamber Music Award. In 1997 speelde het Brentano Kwartet voor het eerst in Europa en inmiddels geven de musici wereldwijd concerten; in recente seizoenen bijvoorbeeld in TivoliVredenburg, New York (Carnegie Hall), het Konzerthaus in Wenen, Suntory Hall in Tokio, Sydney Opera House en het Amsterdamse Concertgebouw. Daarnaast waren ze te zien en horen op de festivals van o.a. Aspen, Ojai Music Festival, Edinburgh Festival, het Kuhmo Festival in Finland, en het Kamermuziek Lentefestival van Seoul.

Het Brentano Kwartet heeft een voorliefde voor zowel oude muziek als kersverse composities, of muziek waarin een symbiose tussen die twee tot uiting komt. Zo gaf het kwartet aan tien componisten de opdracht om werken te schrijven die zijn geïnspireerd door Bachs *Kunst der Fuge*. Begin deze eeuw haalden ze Bachs kunstverzameling van fuga's opnieuw uit de kast, en voerden het uit als multimedia-project met dansers, vertellers en een installatie van de kunstenaar Gabriel Calatrava. Zo'n muzikaal Gesamtkunstwerk smaakte kennelijk naar meer, want later deden ze het nog eens dunnetjes over met een project waarin de poëzie van de dichter Wallace Stevens werd gekoppeld aan de late Beethoven en nieuwe muziek van Martin Bresnick.

Maar zelf kunnen ze er ook wat van: de Brentano's voeren eigen arrangementen uit van werken van o.a. Josquin des Prez, Gesualdo, Purcell en Monteverdi, en gaf compositie-opdrachten aan onder anderen Bruce Adolphe, Matthew Aucoin, Gabriela Frank, Stephen Hartke, Vijay Iyer, Steven

Mackey, and Charles Wuorinen. Intussen staan er nieuwe werken op stapel van de Chinese componist Lei Liang, een vioolkwintet van James MacMillan, en een grootschalig, dramatisch werk *Dido Reimmigrated*, geschreven door Melinda Wagner en geïnspireerd op het verhaal van Dido en Aeneas.

Tussen de concerten door maakte het Brentano Kwartet ook vele, vaak bejubelde cd-opnamen, én het bekleedt sinds 2014 een residency aan de Yale School of Music.

Het kwartet werkte ook samen met andere artiesten, onder wie de sopraan Jessye Norman, mezzosopraan Joyce DiDonato, en pianisten als Jonathan Biss, Richard Goode en Mitsuko Uchida.

Het kwartet kan bogen op een rijke verzameling opnames, met kwartetten van o.a. Haydn, Mozart en Beethoven, alsmede het cellokwintet van Schubert met cellist Michael Kanner. Daarnaast zijn er veel opnames van eigentijdse componisten: Bruce Adolphe, Chou Wen-Chung, Steven Mackey en Charles Wuorinen. De opname van Beethovens kwartet opus 131 is te horen in de film *A Late Quartet* uit 2012, met de legendarische Philip Seymour Hoffman en Christopher Walken. In 2017 volgde een live-album met Joyce DiDonato, *Into the Fire—Live from Wigmore Hall*, met werken van Richard Strauss, Claude Debussy, Guillaume Lekeu en Jake Heggie (Warner Classics). Hun meest recente album bevat strijkkwartetten Mozart (o.a. KV 428 en KV 465 'Dissonanten').

Prijzen waren er ook: de First Cleveland Quartet Award (1995); Naumburg Chamber Music Award (1995); ereleden van de Chamber Music Society Two at the CMS of Lincoln Center (1996); en de Royal Philharmonic Award for Most Outstanding Debut (Wigmore Hall in 1997).

'The Brentano String Quartet is something special... Their music-making is private, delicate and fresh, but by its very intimacy and importance it seizes attention. (...) 'As usual with this ensemble, the performances were full of life... They seem to be listening to the same heartbeat.'

The New York Times